

Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).

Спеціальність – 281.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2026. № 5.

ISSN 2307-2156

Copyright © The Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2026.5.16>

УДК 338.246.025.2:334.722.8

М. М. Негрич,

к. держ. упр., докторант, Міжрегіональна академія управління персоналом

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-4494-3759>

А. С. Близнюк,

д. держ. упр., доцент, професор кафедри публічного управління та адміністрування, Київський університет авіаційних та інформаційних технологій

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8768-5177>

ПЕРЕДУМОВИ ТА ФОРМИ ПРОЯВУ ОПОРТУНІСТИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЕКТІВ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

М. Negrych,

*PhD in Public Administration, Doctoral student,
Interregional Academy of Personnel Management, Ukraine*

A. Blyznyuk,

*Doctor of Public Administration, Associate Professor, Professor of the Department of
Public Management and Administration,
Kyiv University of Aviation and Information Technologies*

PREREQUISITES AND FORMS OF OPPORTUNISTIC BEHAVIOR IN THE IMPLEMENTATION OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP PROJECTS

У статті здійснено поглиблений інституційний аналіз державно-приватного партнерства (ДПП) крізь призму теорії агентських відносин та інституційних аспектів, що дозволило комплексно визначити передумови, причини виникнення та форми прояву опортуністичної поведінки партнерів при реалізації інфраструктурних проектів. Актуальність дослідження зумовлена високим рівнем ризикованості довгострокових угод ДПП, які укладаються в умовах асиметрії інформації, обмеженої раціональності агентів та неповноти контрактів, що створює об'єктивне підґрунтя для опортунізму як з боку приватного партнера, так і з боку публічного партнера. Метою статті є розробка теоретико-методологічних підходів до ідентифікації ризиків опортунізму та їх науково обґрунтована класифікація відповідно до етапів реалізації проектів ДПП. Методологічною основою дослідження є неоінституційна економічна теорія, зокрема теорія агентських відносин (принципала-агента), теорія прав власності та теорія трансакційних витрат, що дозволило провести багаторівневий аналіз природи опортуністичної поведінки. У роботі запропоновано авторське визначення понять «опортуністична поведінка при реалізації проектів ДПП» як умисне ухилення партнера від умов угоди з метою отримання односторонніх вигод за рахунок іншого партнера, та «ризики опортунізму при реалізації проекту ДПП» як ймовірність виникнення додаткових витрат або недоотримання доходів одним із партнерів внаслідок недобросовісних дій іншого. На основі аналізу особливостей інституту ДПП, специфічності активів, що унеможлиблює їх альтернативне використання без втрати вартості, та неповноти контрактів, розроблено оригінальну класифікацію ризиків опортунізму, яка поділяється на передконтрактні (*ex ante*) та постконтрактні (*ex post*). До передконтрактних віднесено ризики недостовірності інформації, неточності прогнозів, помилкової специфікації та недостатнього захисту прав власності на землю та об'єкт угоди, ризик укладання угоди з несумлінним принципалом, а

також ризик вибору недобросовісного агента в рамках конкурсних процедур. Постконтрактні ризики охоплюють необґрунтоване затягування термінів приймання етапів будівництва, невиконання публічним партнером зобов'язань щодо державної підтримки, порушення технології будівництва та використання неякісних матеріалів, неефективне управління об'єктом угоди, уникнення агента від виконання зобов'язань, а також ризики, пов'язані із шантажем одного партнера іншим. Обґрунтовано, що угода про ДПП за своєю економічною природою належить до неокласичних неповних контрактів, що об'єктивно підвищує ймовірність виникнення опортуністичної поведінки через неможливість передбачити всі майбутні обставини та зафіксувати їх у контракті. Зроблено висновок, що ефективне управління ризиками опортунізму потребує врахування інституційних пасток, притаманних українській практиці ДПП, та розробки спеціальних механізмів контролю, моніторингу і стимулювання на кожному етапі реалізації проекту. Практичне значення роботи полягає у можливості використання запропонованої класифікації для вдосконалення контрактної документації, підвищення ефективності управління проектами ДПП та мінімізації транзакційних витрат.

The article provides an in-depth institutional analysis of public-private partnership (PPP) through the prism of agency theory and institutional aspects, which allowed to comprehensively determine the prerequisites, causes and forms of manifestation of opportunistic behavior of partners in the implementation of infrastructure projects. The relevance of the study is due to the high level of risk of long-term PPP agreements, which are concluded under conditions of information asymmetry, bounded rationality of agents and incompleteness of contracts, which creates an objective basis for opportunism both on the part of the private partner and on the part of the public partner. The purpose of the article is to develop theoretical and methodological approaches to identifying opportunism risks and their

scientifically based classification in accordance with the stages of PPP project implementation. The methodological basis of the study is the neo-institutional economic theory, in particular the agency theory (principal-agent), the theory of property rights and the theory of transaction costs, which allowed for a multi-level analysis of the nature of opportunistic behavior. The author proposes an original definition of the concepts of "opportunistic behavior in the implementation of PPP projects" as intentional evasion by a partner from the terms of the agreement in order to obtain unilateral benefits at the expense of the other partner, and "risks of opportunism in the implementation of a PPP project" as the probability of additional costs or shortfall in income by one of the partners due to unfair actions of the other. Based on the analysis of the features of the PPP institute, the specificity of assets, which makes their alternative use impossible without loss of value, and the incompleteness of contracts, an original classification of opportunism risks has been developed, which is divided into pre-contractual (ex ante) and post-contractual (ex post). Pre-contractual risks include risks of inaccuracy of information, inaccuracy of forecasts, erroneous specification and insufficient protection of property rights to land and the object of the agreement, the risk of concluding an agreement with an unscrupulous principal, as well as the risk of choosing an unscrupulous agent within the framework of competitive procedures. Post-contractual risks include unjustified delay in the acceptance of construction stages, failure by the public partner to fulfill obligations regarding state support, violation of construction technology and use of low-quality materials, inefficient management of the facility, avoidance of the agent from fulfilling obligations, as well as risks associated with blackmail of one partner by another. It is substantiated that the PPP agreement by its economic nature belongs to neoclassical incomplete contracts, which objectively increases the likelihood of opportunistic behavior due to the impossibility of foreseeing all future circumstances and fixing them in the contract. It is concluded that effective management of opportunism risks requires taking into account the institutional traps inherent in

Ukrainian PPP practice and developing special mechanisms of control, monitoring and incentives at each stage of project implementation. The practical significance of the work lies in the possibility of using the proposed classification to improve contract documentation, increase the efficiency of PPP project management and minimize transaction costs.

Ключові слова: державно-приватне партнерство, опортуністична поведінка, інституційна економіка, теорія агентських відносин, ризики ДПП, трансакційні витрати.

Keywords: public-private partnership, opportunistic behavior, institutional economics, agency theory, PPP risks, transaction costs.

Постановка проблеми

Державно-приватне партнерство (ДПП) є важливим інструментом реалізації державної економічної політики, особливо в умовах обмеженості бюджетних ресурсів та необхідності модернізації інфраструктури. Однак довгостроковий характер угод ДПП, високий рівень невизначеності та складність предмета контракту створюють передумови для виникнення опортуністичної поведінки сторін. Опортунізм партнерів, що виражається в ухиленні від умов договору з метою отримання односторонніх вигод, призводить до зростання трансакційних витрат, зриву термінів реалізації проєктів та зниження їх ефективності. Незважаючи на актуальність проблеми, питання системної ідентифікації передумов та форм прояву опортунізму в проєктах ДПП залишаються недостатньо дослідженими, що потребує поглибленого наукового аналізу.

Аналіз літературних джерел

Теоретичну базу дослідження опортуністичної поведінки становлять праці фундаментальних вчених у галузі неоінституційної економіки. Питання

контрактних відносин та їх класифікації розкрито у роботах В. В. Луця, який визначає особливості неокласичних контрактів. Тарасова К. І. пропонує класифікацію економічних ризиків, що є важливим для розуміння загальної ризикованості проектів. Ілляшенко С. М. досліджує природу економічного ризику та його різновиди у підприємницькій діяльності. Чуприна І. В. аналізує поняття та класифікацію ризиків, зокрема поділяючи їх на об'єктивні та суб'єктивні, а також проектні, політичні та регулятивні. Жигірь А. А. розглядає різновиди підприємницьких ризиків та дає визначення опортунізму як найсильнішої форми егоїстичної поведінки, що включає обман, шахрайство та приховування інформації. Однак у жодній із розглянутих класифікацій ризику опортунізму не виділено в окремий вид, що обґрунтовує необхідність подальших досліджень у цьому напрямі.

Формулювання мети статті

Метою статті є визначення передумов та форм прояву опортуністичної поведінки партнерів при реалізації проектів державно-приватного партнерства на основі інституційного аналізу, а також розробка класифікації ризиків опортунізму відповідно до етапів реалізації проектів ДПП.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Методологія неінституціональної економіки дозволяє досить повно проаналізувати ризики реалізації проектів ДПП, у тому числі ризики опортуністичної поведінки сторін.

Неінституціоналізм умовно називають мікроекономічною інституційною теорією, оскільки його методологія дозволяє вивчати політичні, правові та інші проблеми суспільних наук за допомогою методів неокласичної економічної теорії. Об'єктом дослідження неінституціоналізму є індивідуальні агенти.

Основними передумовами неінституціоналізму є:

Причини, які властиві досліджуваному інституту ДПП:

- існування великих трансакційних витрат;
- неповне та неоптимальне визначення права власності;
- неповна і недостовірна інформація, яку мають агенти.

Варто зазначити, що неоінституційний аналіз може розгортатися на кількох рівнях – інституційному, організаційному та індивідуальному.

Інституційний рівень ДПП – це фундаментальні політичні, соціальні та юридичні правила, в рамках яких здійснюється взаємодія. Інститути, які у громадській сфері, вивчає теорія соціального вибору, а інститути, які у приватній сфері, – теорія прав власності.

На організаційному рівні вивчаються форми взаємодії, які створюються економічними агентами на контрактній основі і потрапляють у сферу аналізу теорії агентських відносин.

На індивідуальному рівні акцент аналізу робиться на виконанні контракту. Пояснювальною категорією виступають витрати виміру кількісних та якісних вимірів об'єкта угоди про ДПП.

Відповідно до теорії інституційної економіки всі активи можна поділити на класи залежно від їхньої специфічності. До них входять активи загального призначення, специфічні активи, інтерспецифічні активи, також деякі дослідники виділяють активи спеціального призначення та активи спеціального розташування.

Об'єкти ДПП, як правило, прив'язані до певного місця розташування і створюються відповідно до певного призначення, тому вони відносяться до специфічних активів вузької цільової спрямованості, які не можуть без втрат бути переорієнтовані на інші цілі, тим більше що об'єкти ДПП (якщо це будівлі, споруди, дороги та ін. буд.) будуються на земельних ділянках, що є у державній власності. Інвестиції у специфічні активи одночасно обмежують свободу інвестора та підвищують ризик опортуністичної поведінки партнерів.

Згідно з класифікацією контрактів (за якою розрізняються класичний,

неокласичний і відносний контракти), угода про ДПП відноситься до неокласичного контракту, оскільки має довгостроковий характер і полягає в умовах невизначеності, коли неможливо заздалегідь передбачати всі наслідки угоди, що укладається [1]. Неокласичний договір, на відміну від класичного, вважається неповним, усні домовленості визнаються поруч із письмовими. Перелічені показники (довгостроковість, неповнота контракту, усні домовленості) є причинами опортуністичної поведінки партнерів, що підтверджує необхідність управління ризиками під час реалізації угоди про ДПП.

Іншими передумовами опортунізму партнерів є розглянуті вище прояви інституційного вакууму та інституційні пастки ДПП.

Розглянемо сформовані причини опортунізму партнерів з погляду теорії принципала – агента.

У рамках ДПП принципалом є публічний партнер, який наймає приватного партнера як агента для будівництва або реконструкції та подальшої експлуатації об'єкта ДПП.

Публічний партнер делегує приватному партнеру повноваження по оперативному управлінню будівництвом або реконструкцією та подальшою експлуатацією об'єкта, а також передає у користування земельну ділянку, що знаходиться в державній власності.

Стосовно механізму ДПП у відносинах з приватним бізнесом як агентом держава як принципал несе додаткові трансакційні (агентські) витрати на контроль, мотивацію, укладання контрактів тощо, що унеможлиблює рівноправність у відносинах.

Варто зазначити, що при прийнятті рішень приватним або публічним партнером у рамках реалізації проекту ДПП діє постулат обмеженої раціональності, що пояснюється зовнішніми та внутрішніми факторами.

До зовнішніх відносяться недоступність, неповнота і несвоєчасність

інформації, що призводять до прийняття рішення, яке представляється агенту оптимальним виходячи з наявних даних.

Внутрішнім чинником є обмеженість інтелекту, лічильних і прогностичних здібностей особи, яка приймає рішення.

Аналіз моделі починається з того моменту, коли одна сторона (принципал) доручає за певну винагороду певну роботу іншій стороні (агенту), делегуючи їй у своїй частину своїх прав прийняття рішень; а інший бік виконує цю роботу.

Модель припускає, що принципал має меншим обсягом інформації, ніж агент. Інтереси принципала і агента, зазвичай, різні, і агент, переслідуючи власну вигоду, обмежує інтереси принципала.

Існує два види опортуністичної поведінки, що виникають на різних стадіях взаємодії принципала та агента.

Опортунізм, що виникає на стадії укладання контракту, інакше називають несприятливим відбором. Він пов'язаний з асиметрією інформації щодо екзогенних змінних, куди учасники договору впливати ще неспроможні, і виявляється у тому, що агент, використовуючи інформаційну перевагу, домагається укладання договору на найвигідніших для себе умовах. У такому разі завдання принципала – запропонувати агенту таку схему винагороди, яка змусить його розкрити інформацію.

Фактором виникнення несприятливого відбору є не тільки наявність у агентів характеристик, невідомих принципалу, але і наявність витрат вимірювання цих характеристик, а також асиметрія переговорної сили сторін. Усі перелічені чинники впливають із проявів інституційного вакууму та інституційних пасток ДПП.

Опортунізм, що виникає під час виконання контракту, інакше називається моральним ризиком. Він полягає в недобросовісній поведінці агента, яка обумовлена асиметрією інформації щодо ендогенних змінних.

Формами прояву опортунізму партнерів у проектах ДПП є:

- спотворення фактів, надання свідомо недостовірних розрахунків;
- приховування інформації;
- невиконання умов договору (зокрема затримка термінів виконання зобов'язань);
- економія на матеріалах;
- порушення неформальних домовленостей між партнерами;
- використання у своїх інтересах «контрактних дірок»;
- використання у своїх інтересах непередбачених подій;
- відхилення від стандартів, будівельних норм та правил;
- несанкціоноване присвоєння чи руйнування об'єктів власності;
- корупція, шантаж;
- перебільшення партнерами потреб та ін.

Таким чином, інституційний аналіз ДПП з урахуванням теорії агентських відносин та інституційних аспектів ДПП дозволив визначити передумови та форми прояву опортуністичної поведінки партнерів при реалізації проектів ДПП.

З метою детального дослідження ризиків опортунізму проведено аналіз ризиків, що розглядаються, з урахуванням теорії ризик-менеджменту.

У ризик-менеджменті ризик визначається як вплив невизначеності на цілі. При цьому:

- вплив - це відхилення від того, що очікується (позитивне і (або) негативне);
- невизначеність – стан, що полягає у нестачі інформації, розуміння чи знання щодо події, її наслідків чи можливості її наступу;
- цілі можуть мати різні аспекти (наприклад, фінансові та екологічні цілі, цілі щодо здоров'я і безпеки) і існувати на різних рівнях (стратегічних, в масштабах організації, проекту, продукту або процесу).

У той самий час ризик як економічна категорія є подією, що може статися чи відбутися. У разі настання такої події можливі три економічні результати: негативний (програв, збитки, збитки); нульовий; позитивний (виграш, вигода, прибуток).

Терміном "ризик" зазвичай користуються для опису невизначеності в ситуації, коли фактичний результат будь-якої дії точно невідомий і передбачається, що він буде визначений в результаті випадкового вибору з кількох можливих варіантів, розподіл яких відомий.

У даному дослідженні під ризиком мається на увазі можливість виникнення несприятливої ситуації або невдалого результату діяльності, що виникла у зв'язку з невизначеністю.

ДПП, як і будь-якому проекту, властива невизначеність, яка виражається у можливості настання ризикової події. Отже, проектам ДПП притаманні різні ризики.

Дослідники пропонують різні класифікації ризиків ДПП.

Так, Тарасова К.І. виділяє такі категорії ризиків ДПП:

- 1) економічні, валютні та фінансові;
- 2) технічні;
- 3) комерційні;
- 4) політичні та правові [2].

Ілляшенко С.М. дає більш детальну класифікацію:

- 1) правові та регулятивні ризики;
- 2) політичні ризики;
- 3) ризик невиконання зобов'язань;
- 4) ризик незавершення будівництва у строк;
- 5) фінансові ризики;
- 6) валютні ризики;
- 7) операційні ризики;

- 8) ризик попиту;
- 9) екологічні ризики;
- 10) соціальні ризики [3].

У типології, запропонованій Чуприною І.В., ризики ДПП поділяються на:

- класичні (ризики, що виникають в ході розвитку, цінові ризики і виробничі ризики);
- спеціальні (ринкові ризики, ризики зміни процентних ставок, валютні ризики, ризики нестачі сировини і матеріалів, політичні ризики, експлуатаційні та управлінські ризики, форс-мажорні події) [3].

Також Чуприна І.В. ризики класифікує на:

- проектні (комерційні ризики, конструкційні ризики, ризики експлуатації);
- політичні та регулятивні ризики (потенційні конфлікти між різними регулюючими органами, адекватність державної структури та ризик зміни в регулятивному середовищі; політика встановлення цін та тарифів; ризик зміни економічної та політичної ситуації; перерозподіл публічного управління; проведення переговорів після підписання контрактів) [4].

Чуприна І.В. також підрозділяє ризики на об'єктивні та суб'єктивні [4]. Об'єктивні ризики виникають незалежно від поведінки учасників проекту, наприклад, через зміни у попиті або фактори, що впливають на витрати на будівництво та експлуатацію. Суб'єктивні ризики залежать від поведінки учасників проекту.

Варто зазначити, що немає вичерпного переліку ризиків ДПП, які були б притаманні кожному проекту. Також не існує загальноприйнятої класифікації ризиків ДПП. Вітчизняні та зарубіжні вчені по-різному підходять до класифікації ризиків ДПП, але в жодній із розглянутих класифікацій не виділено в окремий вид ризики опортунізму.

Дане дослідження не ставить за мету дати узагальнюючу класифікацію

всіх ризиків ДПП. Як правило, саме опортуністична поведінка партнерів призводить до найбільших збитків для проекту, тому у фокусі дослідження знаходяться ризики опортуністичної поведінки партнерів як вид ендегенних ризиків, що виникають при реалізації проекту ДПП.

Взаємини приватного і публічного партнера в ідеалі повинні ґрунтуватися на довірі та відкритості, але фактично кожен партнер в першу чергу слідує своїм інтересам, а не інтересам проекту. Тому можлива ситуація, коли під час укладання угоди одні з партнерів, бажаючи збільшити свою вигоду в односторонньому порядку, зменшують в такий спосіб корисність угоди іншого партнера.

Жигір А.А. виділяє три стадії егоїстичної поведінки партнерів [5]. Найслабша форма (що означає насправді відсутність слідування своїм інтересам) – це послух. Просте прямування своїм інтересам є середньою формою. Найсильніша форма, до якої звертається економічна теорія трансакційних витрат, – це опортунізм.

Жигір А.А. дав таке визначення даного поняття: «опортунізм – це дотримання своїх інтересів, у тому числі обманним шляхом, включаючи сюди такі явні форми обману, як брехня, крадіжка, шахрайство, але чи ледве обмежуючись ними. Набагато частіше опортунізм має на увазі більш тонкі форми обману, які можуть набувати активної та пасивної форми.

Отже, опортуністична поведінка – це поведінка індивіда, який ухиляється від умов дотримання договору з отримання прибутку за допомогою партнерів. Воно може набувати форми здирства чи шантажу, коли стає очевидною роль тих учасників команди, яких не можна замінити іншими. Використовуючи свої відносні переваги такі члени команди можуть вимагати для себе особливих умов роботи або оплати, шантажуючи інших загрозою виходу з команди.

На основі аналізу особливостей інституту ДПП запропоновано авторське визначення понять «опортуністична поведінка при реалізації проектів ДПП» та

«ризика опортунізму при реалізації проекту ДПП».

Опportunістична поведінка при реалізації проекту ДПП – це поведінка партнера, що ухиляється від умов дотримання угоди про ДПП з метою отримання прибутку чи інших вигод за рахунок іншого партнера.

Ризики опортунізму при реалізації проекту ДПП – ймовірність того, що один із партнерів зазнає втрат у вигляді додаткових витрат або отримає доходи нижче за ті, на які розраховував відповідно до угоди про ДПП, внаслідок ухилення іншим партнером від дотримання умов угоди для отримання максимального прибутку .

На основі аналізу досліджень у сфері, що розглядається, з метою подальшого застосування розробленої методики управління ризиками ДПП були сформовані дві класифікації ризиків проектів ДПП, що відрізняються сферою виникнення ризиків. Одна з них класифікує екзогенні ризики, тобто всі ризики, пов'язані з впливом зовнішніх факторів на реалізацію проекту ДПП. Друга класифікація стосується ендегенних ризиків, тобто ризиків, безпосередньо пов'язаних з участю приватного та публічного партнерів у проекті. У запропонованій класифікації ендегенні ризики відповідають етапам реалізації проекту ДПП.

Ризики опортунізму є ендегенними, тому саме ці ризики розглядаються в дослідженні більш детально відповідно до етапів реалізації проекту ДПП. Першому та другому етапам властиві ризики опортунізму *ex ante*, а третьому та четвертому – *ex post*.

Перший етап реалізації проекту ДПП починається з виникнення ідеї реалізації проекту і продовжується до укладення угоди. Йому відповідають ризики розробки пропозиції щодо участі у проекті. Вони включають ризики недостовірності відомостей і неточності прогнозів на етапі розробки пропозиції про реалізацію проекту ДПП, ризики неправильних розрахунків в рамках оцінки ефективності проекту і визначення його порівняльного переваги. Наслідки

настання ризикових подій першого етапу стають очевидними на підготовчому етапі, а також на етапах будівництва (реконструкції) та експлуатації об'єкта ДПП.

Другим етапом є укладення угоди в рамках конкурсних процедур. Ризики другого етапу виникають внаслідок приховування інформації чи подання недостовірної інформації потенційними партнерами.

Третім етапом реалізації проекту ДПП є етап будівництва (реконструкції) об'єкта. Йому відповідають кілька видів ризиків, що полягають у перевищенні термінів виконання окремих підетапів проекту та виникненні додаткових витрат. Ризикові події етапу можуть настати з вини третіх осіб, таких як субпідрядники, постачальники будівельних матеріалів та обладнання, державні органи, що видають ліцензії та дозволи, а також організації, що обслуговують об'єкти інженерної та транспортної інфраструктури, задіяні в реалізації проекту.

Останнім етапом реалізації проекту є етап експлуатації об'єкта ДПП. На цьому етапі приватний партнер несе постійні витрати на оплату комунальних послуг. Розмір плати за такі послуги, як світло, газ, опалення, водопостачання та каналізація, розраховується за певними ставками, які встановлює органи влади. У зв'язку з довгостроковістю проекту підвищення тарифів на комунальні послуги є імовірною подією в рамках реалізації проекту ДПП.

Безумовно, кожному з етапів реалізації проекту властиві як екзогенні, так і ендогенні ризики, але у зв'язку з тим, що ендогенні ризики визначають схильність сторони до опортунізму, у дослідженні представлений поетапний аналіз саме цього виду ризиків.

На основі класифікації ендогенних ризиків, а також з урахуванням передумов опортуністичної поведінки партнерів складено класифікацію ризиків опортунізму при реалізації проектів ДПП.

На першому етапі передконтрактний опортунізм може полягати в недостовірності інформації, представленої розробником у пропозиції про

реалізацію проекту. Передумовами опортуністичної поведінки потенційних партнерів на етапі розробки пропозиції щодо реалізації проекту ДПП є відмінності з метою сторін.

Уникнути проявів опортунізму в поведінці сторін ДПП можна, якщо вони матимуть явно виражені однорідні устремління і вигода буде відчутною для кожного.

Основним ризиком на другому етапі є опортуністична поведінка сторін, яка полягає в прихованні інформації або поданні недостовірної інформації потенційними партнерами. Передумовами опортунізму є асиметрія інформації, а також високі трансакційні витрати на пошук інформації та вимірювання характеристик потенційного приватного партнера.

Ще одним видом ризику на етапі укладання угоди є ризики специфікації та захисту прав власності на землю та об'єкт угоди. Специфікація прав власності означає визначення суб'єкта власності (хто володіє?), об'єкта власності (що є предметом володіння?) та спосіб надання власністю.

Спочатку власником земельної ділянки, на якій планується будівництво об'єкта, є держава. На етапі будівництва об'єкт належить приватному партнеру. Проблеми, пов'язані з правом власності на об'єкт угоди, можуть виникнути, якщо будівництво об'єкта заморожене через банкрутство інвестора.

У цьому випадку публічний партнер опиняється у правовій пастці: або руйнувати об'єкт та проводити новий конкурс, або знаходити інвестора, який продовжить будівництво. Обидва варіанти вимагають додаткових інвестицій, тому такі об'єкти найчастіше залишаються замороженими.

Прояв опортунізму публічного партнера на третьому етапі може полягати у необґрунтованому затягуванні термінів приймання окремих етапів будівництва, і навіть у припинення надання додаткової підтримки приватному партнеру, якщо така підтримка надавалася спочатку. Причиною опортуністичної поведінки партнера є асиметрія переговорної сили сторін, яка проявляється у

нав'язуванні публічним партнером своєї волі приватному партнеру.

Четвертому етапу також властиві ризики опортуністичної поведінки сторін. Сторони виявляють опортунізм, дотримуючись не повною мірою або порушуючи умови укладеного контракту. Обмежена відповідальність агента за свої дії, високі витрати та складність проведення моніторингу виконання контрактних зобов'язань, а також специфічність інвестицій підштовхують партнерів до опортунізму.

Таким чином, серед інших видів ризиків проектам ДПП притаманний ризик опортуністичної поведінки партнерів. Аналіз досліджень у сфері управління ризиками ДПП дозволив розробити класифікацію ризиків опортунізму проектів ДПП, яка є частиною методичного інструментарію управління ризиками опортунізму при реалізації проектів ДПП.

Висновки

Інституційний аналіз ДПП на основі неоінституційної економічної теорії (теорії агентських відносин, теорії прав власності, теорії трансакційних витрат) дає змогу комплексно дослідити природу опортуністичної поведінки партнерів. Основними передумовами опортунізму є асиметрія інформації, специфічність активів, обмежена раціональність сторін, неповнота контрактів та високі трансакційні витрати моніторингу.

Угода про ДПП за своєю природою є неокласичним неповним контрактом, що об'єктивно створює поле для опортуністичної поведінки як на стадії укладання (*ex ante*), так і на стадії виконання (*ex post*). Це вимагає розробки спеціальних механізмів управління ризиками, які враховують довгостроковий характер відносин та неможливість передбачити всі майбутні обставини.

Запропоновано авторське визначення понять «опортуністична поведінка при реалізації проектів ДПП» (як ухилення партнера від умов угоди для отримання вигоди за рахунок іншого) та «ризики опортунізму при реалізації

проекту ДПП» (як ймовірність втрат одного партнера внаслідок недобросовісних дій іншого).

Розроблено класифікацію ризиків опортунізму при реалізації проектів ДПП, яка поділяє їх на передконтрактні (ризики недостовірної інформації, специфікації прав власності, вибору недобросовісного партнера) та постконтрактні (ризики затягування термінів, порушення технологій, неефективного управління, уникнення відповідальності, шантажу). Ця класифікація враховує специфіку етапів реалізації проекту та може бути використана для вдосконалення практики управління ДПП в Україні.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці кількісних методів оцінки ризиків опортунізму та створенні механізмів їх мінімізації, зокрема через удосконалення контрактної документації та інституційного середовища ДПП.

Література

1. Луць В. В. Контракти в підприємницькій діяльності: навч. посіб. 2-е вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 576 с.
2. Тарасова К.І. Класифікація ризиків в економічній теорії. Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. Науки: економіка, політологія, історія. 2012. № 1 (153). С. 102–115.
3. Ілляшенко С.М. Економічний ризик: Навчальний посібник. 2-ге вид., доп. перероб. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 220 с.
4. Чуприна І.В. Поняття та класифікація ризиків в підприємницькій діяльності. Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки. 2012. № 4 (70). С. 187-194.
5. Жигір А.А. Різновиди підприємницьких ризиків та їх класифікація. Електронний фаховий журнал «Ефективна економіка». 2012. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1063>.

References

1. Luts, V. V. (2008), *Kontrakty v pidpriemnytskii diialnosti* [Contracts in business activity], 2nd ed., Yurinkom Inter, Kyiv, Ukraine.
2. Tarasova, K. I. (2012), “Classification of risks in economic theory”, *Naukovyi visnyk Odeskoho derzhavnoho ekonomichnoho universytetu. Vseukrainska asotsiatsiia molodykh naukivtsiv. Nauky: ekonomika, politolohiia, istoriia*, vol. 1 (153), pp. 102–115.
3. Illiashenko, S. M. (2004), *Ekonomichniy ryzyk* [Economic risk], 2nd ed., Tsentr navchalnoi literatury, Kyiv, Ukraine.
4. Chupryna, I. V. (2012), “Concept and classification of risks in business activity”, *Zbirnyk naukovykh prats VNAU. Seriia: Ekonomichni nauky*, vol. 4 (70), pp. 187–194.
5. Zhyhir, A. A. (2012), “Types of business risks and their classification”, *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 4, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1063> (Accessed 16 March 2026).

Отримано редакцією журналу / Received: 16.03.26

Прорецензовано / Revised: 17.04.26

Дата публікації / Published: 26.05.26